

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 321.01

О. С. Токовенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ГЛОБАЛЬНА ЕВОЛЮЦІЯ ТА ОНТОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Досліджуються онтологічні особливості політичного процесу у контексті теорії глобальної еволюції.

Ключові слова: глобальна еволюція, політичний процес, політико-культурна трансмісія.

Исследуются онтологические особенности политического процесса в контексте теории глобальной эволюции.

Ключевые слова: глобальная эволюция, политический процесс, политико-культурная трансмиссия.

Ontological peculiarities of political process in global theory context are researched.

Keywords: global evolution, political process, political-cultural transmission.

Будь-яка наукова дисципліна у своєму розвитку з необхідністю приходять до такого стану, коли її інтелектуальні інтенції стають замалими, щоб здійснювати раціональну реконструкцію всепростаючого інформаційного потоку.

З методологічної точки зору подібне явище пояснюється наступним чином. Науковий пошук передбачає пояснення певного фрагменту дійсності шляхом не тільки фіксації емпіричних фактів, але й включення їх до штучної інтелектуальної конструкції, алгоритму, яка дає можливість зрозуміти смисл подібних фактів, їх логічний зв'язок тощо. Еволюція наукової дисципліни власне виглядає як послідовна зміна алгоритмів пояснення дійсності. Наукова дисципліна внаслідок послідовної заміни алгоритмів пояснення дійсності підходить до такого етапу, коли постає питання про пошуки нових можливостей щодо пояснювальних процедур перш за все шляхом звернення до споріднених, але нетотожних дисциплін, тобто наукова дисципліна вступає у етап міждисциплінарних досліджень.

Якщо ми погоджуємось з тим, сучасна політична наука за своїми методологічними вимірами відповідає вимогам, які притаманні

науковій дисципліні, то логічним виглядає припущення, що її розвитку також властива тенденція до міждисциплінарності.

Серед можливих напрямів міждисциплінарного дослідження сучасної політичної науки, на нашу думку, одним із найбільш перспективних виглядає розгляд політичного процесу в контексті теорії глобальної еволюції, яка отримала останніми роками значного розвитку завдяки роботам Д. Гекслі, К. Лоренца, Г. Воллмера, Р. Рідля, Ф. Вукетича, С. Тулмина, Г. Плоткіна, Ч. Лумсдена, Е. Уілсона та ін.

Відповідно, метою цієї статті є відповідь на питання: який зміст потрібно вкладати в поняття «глобальна еволюція»? Наскільки сумісною парадигма глобальної еволюції з онтологічними особливостями політичного процесу? Який зміст містить у собі онтологія політичного процесу з точки зору концепції глобальної еволюції?

Відповідь на ці питання передбачає урахування двох важливих обставин. По-перше, еволюційна парадигма несе у собі суттєве евристичне навантаження у тому випадку, коли ми розглядаємо еволюцію як глобальний процес розвитку універсуму, що включає у себе неорганічну (космологічну), органічну (біологічну) та культурну еволюції. З цього приводу відомий дослідник Д. Гекслі зазначив, що «феноменальна реальність є єдиним процесом, який, власне кажучи, може бути визначений як еволюція» [3, с. 61].

Єдність феноменальної реальності означає, що такий її фрагмент як політична реальність також може розглядатись з еволюціоністських позицій. Еволюцію політичної реальності слід розглядати як сферу більш широкої культурної еволюції. Таким чином, для визначення сутності еволюції політичної реальності доцільна аналогія механізмів її функціонування з закономірностями культурної еволюції.

У цьому контексті політичний процес в онтологічному сенсі може бути інтерпретований як еволюція політичної реальності, яка підкорюється закономірностям культурної еволюції. Саме таке розуміння політичного процесу буде знаходитись у центрі нашої уваги під час подальшого наукового пошуку і ми будемо використовувати поняття «політичний процес» (в онтологічному сенсі) та «еволюція політичної реальності» як корелятивні.

По-друге, внаслідок того, що неорганічна, біологічна та культурна еволюції є різними сферами глобальної еволюції універсуму, то логічним буде припущення про інваріантність фундаментальних принципів, на яких ґрунтується еволюційний процес. Тому виникає потреба визначення подібних фундаментальних принципів та неототоження їх з конкретним концептуальним апаратом, яким користуються науки, що вивчають різні прояви еволюційного процесу. Внаслідок того, що серед усіх сфер глобальної еволюції найбільш детально та всебічно проаналізована біологічна еволюція, то природним виглядає звернення до її змісту з метою визначення фундаментальних принципів еволюційного процесу.

Сучасна еволюційна біологія досліджує, по-перше, походження організмів різних типів, їх структуру та екологічні зв'язки; по-друге, генетичний базис еволюції – механізми органічної трансформації та трансмісії, що включає у себе генокомплекс, варіативність та природний відбір; по-третє, еволюцію як процес, тобто механізми та засоби її само трансформації шляхом послідовної зміни фаз нестабільності та стабілізації.

Звідси стає зрозумілим, що в основі еволюційного погляду на органічну еволюцію знаходяться три фундаментальних принципи: інваріантності, варіативності та трансмісії, які, відповідно, є базовими принципами глобального еволюційного процесу. Взаємодія цих принципів експлікує сутність біологічного еволюціонізму – репродукцію феномена життя. Д. Гекслі слушно зауважив, що знання «механізмів, що зберігають існування, основ репродукції та варіативності, а також засобів еволюційної трансформації повинно бути синтезовано для того, щоби отримати розуміння загальних життєвих процесів» [1, с. 62].

Базові принципи глобального еволюційного процесу не тотожні концептуальному апарату біологічного еволюціонізму. Один із видатних сучасних еволюційних епістемологів Г. Воллмер пояснює принципову різницю між концептуальним апаратом біологічного еволюціонізму та принципами глобальної еволюційної теорії таким чином: «Якщо для дарвінізму найбільш суттєвими є положення щодо копіювання, спадкової генетичної інформації, мінливості шляхом мутацій та генної рекомбінації, диференційної репродукції, то глобальній еволюційній теорії притаманні більш загальні але не такі специфічні принципи трансмісії, варіативності, селективного зберігання та відбору» [5, с. 212]. Принципи глобального еволюціонізму можуть бути застосовані до всіх сфер еволюції універсуму, категорії біологічного еволюціонізму – тільки до одного із фрагментів загальної еволюції, а саме до органічної еволюції.

Єдність принципів глобальної еволюції дозволяє припустити, що в основі іншого різновиду еволюційного процесу – культурної еволюції також знаходяться принципи культурної інваріантності, варіативності та трансмісії. Взаємодія цих принципів у культурі розкриває зміст культурної еволюції – репродукцію феномену людини.

Виходячи з того, що еволюція політичної реальності є сферою культурної еволюції, то логічним виглядає висновок про те, що в основі еволюції політичної реальності знаходяться базові принципи інваріантності, варіативності та трансмісії, взаємодія яких розкриває зміст еволюції політичної реальності – репродукцію феномену політики та людини як політичної істоти.

Розуміння того, що зміст еволюції політичної реальності полягає у репродукції феномену політики та людини як політичної істоти зумовлює розгляд онтології політичного процесу як на структурному (морфологічному), так і на функціональному (динамічному) рівнях.

З позицій структурного підходу при аналізі онтології політичного процесу доцільно зосереджувати увагу на матеріальному базисі політичної культури, політичній комунікації, технологіях, сис-

темі політичної організації, політичному знанні, політичних відносинах тощо. У цьому сенсі політичну реальність складають, поперше, політичні артефакти, тобто матеріальні об'єкти, що є результатом політичної діяльності; по-друге, політичні соціфакти, тобто соціальні інститути та організації, що забезпечують структуру соціальної та політичної єдності, зберігають систему політичних відносин; по-третє, політичні ментифакти, тобто ментальні конструкції, що забезпечують політико-психологічну структуру політичної реальності та виконують інтелектуальні, естетичні, духовні функції у політичному житті суспільства.

Динамічний аспект розгляду онтології політичного процесу зорієнтований перш за все на аналізі закономірностей політико-культурної трансмісії. Культурна трансмісія (та політико-культурна, як її різновид) є принципово новим явищем по відношенню до біологічних засобів перенесення інформації. Якщо біологічна еволюція є процесом розвитку репродуктивної матерії, що відбувається під впливом природного відбору, та включає у себе два найважливіших типи змін: варіативність та поступ, то для культурної еволюції (еволюції політичної реальності) притаманна принципова інша схема еволюційного взаємозв'язку, а саме кумулятивна трансмісія досвіду.

Поняття «кумулятивної трансмісії досвіду» пояснює перехід від біологічного до культурного типу еволюції. Культурна еволюція виникає на тій стадії розвитку біологічної еволюції, коли в останній виникає здатність до кумулятивної трансмісії досвіду. Це перехід від протокультурної фази до безпосередньо культурної еволюції, наслідком якого стала поява людини як істоти, здатної до кумулятивної трансмісії досвіду.

Здатність до кумулятивної трансмісії досвіду є найважливішою рисою еволюції політичної реальності. Це поняття дозволяє нам зрозуміти, що політичний досвід, який кумулятивно накопичується внаслідок діяльності певних поколінь людей, слугує засобом репродукції людини як політичної істоти у наступних поколіннях. Умовою формування людини як політичної істоти є засвоєння інформації, яка міститься у попередньому політичному досвіді, використання її у процесі політичної діяльності, збагачення цієї інформації з урахуванням мінливих сьогоденних культурно-історичних чинників та передача її наступним поколінням. У цьому полягає механізм політичної трансмісії, який розкриває зміст еволюції політичної реальності.

Наступним кроком у дослідженні взаємодії глобальної еволюції та онтології політичного процесу повинна стати відповідь на питання: якщо сутністю еволюції політичної реальності або політичного процесу в онтологічному сенсі є збереження та репродукція феномену політики та людини як політичної істоти, то яким чином зберігається та передається у політичному просторі та часі необхідна для такої репродукції інформація?

Пошук відповіді на це питання знов таки приводить до аналогії з біологічною еволюцією. Науковці-біологи поставили у свій час питання: яким чином передається необхідна для репродукції організмів інформація? Відповіддю на це питання стала генна теорія.

Але, виходячи з принципів теорії глобальної еволюції, раціональним виглядає припущення про існування і в інших сферах еволюційного процесу, насамперед в культурній еволюції, певних носіїв інформації, за допомогою яких у соціальному просторі та часі здійснюється репродукція людини як соціальної істоти.

Саме на вирішення цієї наукової проблеми спрямована теорія генно-культурної коеволюції, авторами якої є Ч. Лумсден, Е. Улсон та А. Гашурц. Теорія генно-культурної коеволюції вводить у дослідницьке поле нові поняття «культуроген» та «епігенетичні правила», використання яких, на нашу думку, має певний евристичний потенціал при дослідженні онтологічної складової політичного процесу з позицій глобально-еволюційної парадигми.

Первинною для теорії генно-культурної коеволюції є теза про те, що зв'язок між біологічною та культурною еволюціями є логічно можливим, тобто ця теорія пропонує розглядати культуру як феномен, на формування якого значний вплив здійснюють біологічні механізми, що зумовлюють розвиток людської свідомості у процесі соціалізації. Іншими словами в самій культурі існують біологічні регулятори, що виконують певні соціокультурні функції, насамперед вони сприяють утворенню правил, за допомогою яких «плодська природа керує собою, підтримує вибір людини та соціальні форми, що з'являються у груповій поведінці людей» [4, с. 3]. Подібні правила в теорії генно-культурної коеволюції отримали назву «епігенетичних правил».

Епігенез – це термін, який пояснює загальні процеси взаємодії між генами та оточуючим середовищем у процесі розвитку. Епігенетичні правила базуються на інформації, що існує у культурному оточенні людини. Ця інформація є субстанцією культури. У цьому сенсі культура є упорядкованою системою соціальної інформації та її трансляції, у якій закодовані поведінкові характеристики соціальних груп, а саме: навички, знання, міфи, традиції, ритуали тощо. Носіями цієї інформації є «культуро гени, тобто регуляторні гомогенні групи артефактів, поведінки та ментифактів» [4, с.10].

Інформація, що закодована в культурогенах, зумовлює процеси формування та розвитку свідомості. Логіку цього процесу теорія генно-культурної коеволюції пояснює за допомогою епігенетичних правил. «Первинні епігенетичні правила, – наголошують Ч. Лумсден та А. Гашурц, – регулюють розвиток систем, що охоплюють сферу від периферійних чуттєвих фільтрів до сприйняття; вторинні епігенетичні правила регулюють внутрішні ментальні процеси» [4, с.7].

Застосовуючи аргументацію теорії генно-культурної коеволюції до аналізу проблеми збереження та перенесення у політичному просторі та часі інформації, необхідної для репродукції феномену політики та людини як політичної істоти, ми можемо дійти до наступних висновків.

По-перше, онтологічною складовою політичного процесу є політична культура. У цьому смислі політична культура є впорядкованою системою політичної інформації та її трансляції, у якій заковані політико-поведінкові характеристики соціальних груп, а саме: політичні знання, навички, традиції, міфи, ритуали тощо.

По-друге, політична культура як онтологічна складова політичного процесу повинна розумітися не тільки предметно, тобто не тільки як сукупність політичних явищ, фактів, процесів, інститутів, але скоріше як їх загальна якість. Ця якість визначається як здатність на певному історичному етапі забезпечувати існування та розвиток феномена політики та, відповідно, людини як політичної істоти.

По-третє, онтологічний ракурс розгляду політичного процесу повинен враховувати, що політична культура містить у собі певну соціальну систему, механізм, сутність якого дуже точно визначив М. Мамардашвілі. Особливість дії механізмів культури полягають у тому щоб «вбирати в себе, акумулювати явища суспільного життя, що відбуваються вперше та є неповторними, кодувати їх та передавати нащадкам» [1, с. 42]. У цьому смислі політична культура є певним зрізом, який проходить через усі сфери політичного процесу і є типологічно загальним для усіх їх, але не в сенсі змісту, а в смислі певного механізму, загального для них.

По-четверте, у політичному процесі соціальні форми, які з'являються у груповій поведінці людей регулюються «ешгенетичними правилами», які базуються на інформації, яка міститься у політичній культурі. Носіями цієї інформації є «культурогеми», які слід тлумачити як регуляторні групи політичних артефактів, соціфактів та ментифактів. Функцією політичних культуорогенів є кодування необхідної для репродукції феномена політики та людини як політичної істоти інформації та її трансляція у політичному просторі та часі.

По-п'яте, інформація, яка закована у політичних культуорогенах, зумовлює процеси формування та розвитку політичної свідомості, як на індивідуальному рівні, так і на рівні масової політичної свідомості.

У цьому контексті ми повинні враховувати те, що генетичне програмування взагалі та її культуорогенний варіант на рівні культурної еволюції, здійснюючи вирішальний вплив на формування культури та свідомості, все ж не може детермінувати процеси вибору та прийняття рішень. Для того, щоб пояснити процеси вибору та прийняття рішень з еволюціоністських позицій теорія генно-культурної коєволюції повинна бути доповнена концепцією «культурної селекції».

В сучасних культуорологічних дослідженнях культурну селекцію визначають як «норму або вірогідність, що застосовується в даний час представниками популяції до засвоєння новацій, переконань, наслідків специфічної культурної діяльності» [2, с. 16]. Подібна вірогідність засвоєння результатів культурної діяльності докорінно відрізняється від дарвінівського відбору. Культурна селекція має відношення до засвоєння культурних наслідків, у той час як дарвінівський відбір наголошує на необхідності процедур реально-

го випробування організму шляхом виживання. Відомі сучасні розробники теорії культурної селекції Л. Каваллі-Сфорца та М. Фелдман єдині культурних наслідків визначають поняттям «культурний об'єкт». У свою чергу, культурні об'єкти повинні розглядатися як «організми внаслідок того, що вони продукуються на особливого роду «складальній лінії» шляхом поєднання у єдине ціле великої кількості частин, що пройшли попередній етап підготовки та обробки» [2, с. 17]. Ця складальна лінія і є культура.

Застосування принципів глобального еволюціонізму до аналізу онтологічних особливостей політичного процесу дозволяє зробити припущення про те, що результати політичної діяльності ми можемо розглядати як «політико-культурні об'єкти», що проходять процедури селективного відбору. Селективний відбір результатів політичної діяльності або політичних об'єктів – це норма засвоєння подібних результатів представниками певного політико-культурного середовища яка, у свою чергу, зумовлена чинниками культурно-історичного порядку. Внаслідок того, що культурно-історичне середовище, в якому відбувається політичний процес, має варіативний характер, то й норма засвоєння культурних об'єктів або політико-культурна селекція є історично мінливою. У цьому смислі політичний процес може бути інтерпретований як послідовна зміна норм політико-культурної селекції. Але, враховуючи те, що політико-культурні об'єкти у процесі політичної селекції проходять досить ретельний відбір та об'єднуються завдяки діяльності механізму культури у політиці, то саме цей механізм або «особливого роду складальну лінію» слід розглядати як онтологічну основу політичного процесу.

Таким чином, зазначене вище дозволяє зробити висновок, що застосування креативних можливостей теорії глобальної еволюції до розгляду онтологічної складової політичного процесу дозволяє здійснити глибинний аналіз механізмів політико-культурної трансмісії шляхом дослідження особливостей кумулятивної трансмісії досвіду, культурної селекції, епігенезу, культуорогенів, артефактів, соціфактів, ментифактів у політичному процесі.

Бібліографічні посилання

1. Мамардашвили М. К. Наука и культура [Текст] / М. К. Мамардашвили // Методологические проблемы историко-научных исследований. – М.: Наука, 1982. – С. 38–58.
2. Cavalli-Sforza L. L. Cultural transmission and evolution: a quantitative approach [Text] / L. L. Cavalli-Sforza, M. M. Feldman. – N.Y. : Princeton university press, 1981. – 388 p.
3. Huxley J. Evolution, cultural and biological [Text] / J.Huxley // Hew bottles for new wine: essays. – London : Chatto and Windus, 1976. – P. 61–92.
4. Lumsden C. I. Gene-culture coevolution: humankind in the making [Text] / C.I.Lumsden, A. C. Gushurst// Sociobiology and epistemology/ Ed. J. H. Fetzer. – Dordrecht : D.Reidel publishing company, 1985. – P. 3–28.

5. **Vollmer G.** What evolutionary epistemology is not? [Text] / G. Wollmer // Evolutionary epistemology : a multiparadigm program / Ed. By W. Callebaut and R. Pinxten. – Dordrecht : D. Reidel publishing company, 1987. – P. 202–221.

Надійшла до редколегії 12.01.11

УДК 329:331.105.44

О. Л. Тупиця

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОЛІТИКА ТА ПРОФСПІЛКИ: ВЗАЄМОДІЇ У ВИМІРІ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Вивчається співвідношення двох ключових проблемних блоків, що зумовлюють логіку політологічного дослідження сучасних профспілок: стану політичної науки та емпіричні вимоги та потреби розвитку реального суспільства. Дається аналіз пріоритетності дослідження окремих аспектів представництва професійного руху на політичній арені.

Ключові слова: профспілки, політична система, політична наука, методологія, групи інтересів, громадянське суспільство.

Изучается соотношение двух ключевых проблемных блоков, которые определяют логику политологического исследования современных профсоюзов: состояния политической науки и эмпирические требования и потребности развития реального общества. Дается анализ приоритетности исследования отдельных аспектов представительства профессионального движения на политической арене.

Ключевые слова: профсоюзы, политическая система, политическая наука, методология, группы интересов, гражданское общество.

Correlation between two key problem blocks, which predetermine logic of political science research of contemporary trade unions is studied. These are the state of political science and empiric requirements and necessities of real society's development. The analysis of research priority of specific aspects of professional movement representation on a political arena is given.

Keywords: trade unions, political system, a political science, methodology, groups of interests, a civil society.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Проблематика політичної стабільності у розвитку сучасної України ре актуалізується в наслідок стрімких та динамічних трансформацій, спричинених протягом останнього виборчого циклу (2009–2010 рр). Зміна трьох урядів протягом двох років (2006–2007